

Марина Бондаренко,
*аспірант кафедри державної політики
та управління політичними процесами НАДУ*

Громадські рухи як чинник легітимації державної влади

У статті визначено роль громадських рухів, проаналізовано законодавчу базу, що регулює їх діяльність. Досліджено вплив громадських рухів на державну владу і прийняття управлінських рішень та їх особливості.

Ключові слова: громадський рух, громадянське суспільство, легітимація, державна влада.

The role of gender in social movements and analyzes legislation that regulates their activity. The influence and interaction of social movements on state power and decision-making.

Key words: social movement, civil society, legalization, government.

Постановка проблеми. У сучасній системі державотворення громадські рухи як елемент системи суспільного управління активно впливають на формування громадянського суспільства. Залучення різних верств населення до активної державотворчої діяльності має надзвичайно велике значення для формування засад української демократії. Саме громадські рухи мають надати допомогу державній владі у визначенні та вирішенні актуальних проблем, що в подальшому дасть їй змогу заручитися підтримкою суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження процесів реформування інституцій управління і розвитку громадського руху в Україні зробили В.Бакуменко, В.Бebик, В.Князєв, В.Луговий, В.Майборода, О.Оболєнський, А.Пойченко, В.Рєбало, В.Рижих, І.Розпутєнко та ін.

Особливе місце в цьому посідають роботи сучасних науковців: В.Скуратівського, О.Палія, Е.Лібанової, які активно досліджують сутність громадських рухів. М.Пірен акцентує увагу на ролі особи, її ідеологічному вихованні, громадських

об'єднаннях, М.Логунова, В.Шахов аналізують специфіку функціонування у розвинених демократичних суспільствах громадянського суспільства, розглядають систему взаємовідносин між його інституціями і державою. Разом з тим ця тема є актуальною для державного управління та перспективною для наукових досліджень, оскільки взаємозв'язок між державною владою та громадськими рухами дасть можливість швидко відчувати зміни в суспільстві та оперативно реагувати на них.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Потребують дослідження питання формування громадських рухів в умовах трансформації українського суспільства, а також розвитку громадських рухів як допоміжної ланки в системі державного управління українським суспільством.

Мета дослідження - з'ясування сутності громадського рухів в Україні та їх взаємодії із системою державного управління.

Виклад основного змісту. Політичні відносини у суспільстві зумовлені рівнем його соціально-економічного і культурного розвитку, взаємодією, що виникає між соціальними спільнотами та індивідами, створеними ними політичними інституціями й організаціями з питань втілення політичних інтересів і політичних потреб. Формами суспільних об'єднань, які відображають різні рівні внутрішньої організованості, є громадські та громадсько-політичні об'єднання і асоціації, спілки, організації, рухи, політичні партії. Через ці утворення окремі особи та соціальні групи мають можливість впливати на інші групи, суспільство загалом відповідно до своїх інтересів, перетворюючись на важливих суб'єктів політики [14, с. 173].

Існування та функціонування суспільно-політичних об'єднань - характерна ознака будь-якого демократичного суспільства. Розвиток політичних процесів в Україні неможливий без демократизації суспільства, важливим елементом якої є виникнення та функціонування в рамках, що не суперечать законодавству, політичних партій та рухів. Асоціації, спілки,

союзи, організації, рухи створюють складну систему громадських об'єднань, елементи якої перебувають у взаємодії та зазнають постійних взаємовпливів. У цій системі вирізняють два основних типи об'єднань: громадські організації та громадські рухи [14, с. 173]. Різноманітні об'єднання громадян є невід'ємним компонентом будь-якого демократичного суспільства. Їх соціально-політичне призначення полягає, насамперед, у наданні допомоги людям у вирішенні проблем повсякденного життя, вони відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування [9, с. 346].

За суттю громадський рух - це одна із форм суспільного управління, що здійснюється в умовах демократичного суспільства і правової держави тільки в порядку, передбаченому Конституцією України [5] і законодавством. Причиною виникнення громадських рухів у політичній системі суспільства є неспроможність традиційних партійно-політичних інститутів своєчасно помітити і оцінити нові перспективи, пов'язані з можливостями участі населення у здійсненні демократичних перетворень. Аналізуючи виникнення і розвиток громадських рухів, польський політолог Єжи Вятр виокремлює п'ять основних стадій їх становлення:

- 1) створення передумов руху;
- 2) висловлення прагнень;
- 3) агітація;
- 4) розвинена політична діяльність;
- 5) стадія згасання [7, с. 50].

Зауважимо, що громадські рухи - це добровільні об'єднання громадян, які виникають згідно з видами діяльності, соціальної активності й самодіяльності для задоволення й захисту їхніх багатогранних інтересів і запитів, діють відповідно до завдань і цілей, закріплених у їх статутах [8, с. 257]. Особливістю громадських рухів є те, що вони не мають жодних владних повноважень. Громадські рухи, як правило, діють із орієнтиром на найближчу перспективу. Цілі, які обирають громадські рухи,

мають конкретний характер, вони найбільш точно відображають реальні потреби суспільства.

Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини, і гарантується Конституцією та законодавством України. Держава безпосередньо не втручається у діяльність рухів, а лише регулює її відповідно до чинного законодавства. Питання формування, розвитку, діяльності громадських рухів визначено в головному законі України - Конституції України [5], в Законі України "Про об'єднання громадян" [4], указі Президента України від 31 липня 2004 р. № 854 "Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" [11], постанові Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2009 р. № 1302 "Про додаткові заходи щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" [10], постанові Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 р. № 10 "Про затвердження Порядку залучення громадян до формування та реалізації державної політики" [12].

Зокрема, Конституція України (ст. 36) визначає, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав та свобод і задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів за винятком обмежень, установлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [5, с. 9]. Згідно із Законом України "Про об'єднання громадян" [4] об'єднання громадян незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) визнається політичною партією або громадською організацією. Громадські організації діють на засадах рівності перед законом, рівноправності, добровільності, самоврядування, законності, гласності, доступності установчих документів, сприяння громадській діяльності з боку держави. Держава визнає значимість громадської ініціативи, виступає гарантом дотримання прав громадських організацій, забезпечує їх правову,

інформаційну, організаційну підтримку. Держава надає громадським організаціям допомогу в реалізації їх статутних завдань, податкові пільги, сприяє активній участі цих організацій у виробленні і здійсненні державної політики, може фінансувати окремі їх програми тощо. Відповідно до Закону України "Про об'єднання громадян" громадські організації мають такі права: здійснювати свою діяльність у повному обсязі, передбаченому законодавством України та власними установчими документами; вільно поширювати інформацію про свою діяльність; брати участь у виробленні державних рішень, підготовці законопроектів та нормативно-правових актів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; представляти інтереси та захищати права громадських організацій, їх учасників в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також в інших громадських організаціях; проводити масові заходи згідно із законами України тощо. В Україні на 1 січня 2009 р. Міністерством юстиції було зареєстровано 486 громадських рухів [1].

У сучасному суспільстві можна виокремити такі різновиди громадських рухів: політичні рухи (Народний рух на початковому етапі); демократичні (захист прав людини, антидиктаторські, антифашистські); соціальні "локальні" групи, так звані "нові соціальні рухи" - громадські об'єднання, що реагують на нові соціальні явища (екологічні, громадські ініціативи, релігійні) [2, с. 201]. Зазначимо, що особливістю нових рухів є те, що вони є чинником універсального громадського дискурсу, тобто чинником розв'язання суперечностей суспільства на ґрунті мовної комунікації шляхом досягнення консенсусу, який покладений в основу "життєвого світу". Отже, нові громадські рухи утворюють новий горизонт публічності, який сприяє подальшій корекції розвитку суспільства, не руйнуючи його фундаментальних інституцій - правової держави, приватної власності, ринкового господарства [7, с. 51]. Сучасні громадські рухи виникли як реакція на структурні зміни в західних індустріалізованих суспільствах.

Мета цих рухів - не тільки створити нові "політичні простори" і заснувати нові утворення серед раніше неполітизованих груп населення, а й лобіювати його інтереси.

Функціями громадських рухів є: політична соціалізація й мобілізація; агрегування й артикуляція політичних інтересів; соціальна інтеграція; представництво соціальних інтересів і зв'язок між іншими політичними інституціями та громадськістю; створення додаткових каналів політичної участі, що компенсують їх недоліки на формально-інституційному рівні; моделювання нових політичних структур, пошук і випробування нових, нетрадиційних форм соціальних зв'язків [4, с. 248].

Громадсько-політичні рухи є масовими і виникають з певною метою. Однак це структурно не оформлені масові об'єднання громадян і організацій різних соціально-політичних орієнтацій, діяльність яких, як правило, має тимчасовий характер і найчастіше спрямована на виконання певних тактичних завдань, після чого вони або розпадаються, або консолідуються в нові політичні партії чи громадські організації [2, с. 200]. Характерною рисою громадсько-політичного руху є те, що він використовує для досягнення політичної мети політичні засоби, методи і способи, тобто здобуває шляхом масових політичних заходів політичну владу або впливає на засоби та методи здійснення політичної влади, добиваючись реалізації економічних і соціальних проблем [9, с. 340]. Вони здійснюють громадянську ініціативу, яка ґрунтується на соціальній мобілізації громадян, соціальній солідарності та боротьбі з конкурентами за вплив на громадську думку. Громадсько-політичні рухи можна поділити на дві великі групи: з чітко вираженим політичним змістом і з переважно загальнодемократичним змістом. Саме політичні громадські рухи користуються політичними засобами; беруть участь у боротьбі за владу; здійсненні останньої або справляють вплив на його засоби.

У демократичному суспільстві громадський рух повинен забезпечувати стабільність суспільства, брати участь у вирішенні соціальних проблем, сприяти реалізації прав громадян у всіх

сферах суспільного життя, а отже, встановленню рівноваги між державою та громадянами. Сучасні завдання громадського руху полягають у тому, щоб на основі історичного досвіду й міжнародних досягнень теорії та практики створити таку суспільну систему, яка б забезпечувала взаємодію суспільства для розв'язання проблем державотворення та запобігання конфліктам між народом і владними структурами та різними гілками влади. Результативність взаємодії громадських рухів і держави, а отже, й підвищення легітимності влади безпосередньо залежать від суспільно-політичної активності громадян, що, у свою чергу, можуть забезпечити саме громадські рухи.

У процесі розвитку демократичного суспільства громадські рухи є механізмом реалізації прав громадян на участь в управлінні країною. При цьому вони є важливим показником суспільно-політичних відносин між владою та громадянами, швидко реагують на потреби суспільства та забезпечують мирну конкуренцію інтересів різних груп населення.

У демократичному суспільстві громадські рухи - це один із ефективних і доступних засобів впливу населення на офіційні структури влади. Найбільш характерною ознакою тісних зв'язків між державними органами влади та громадськими організаціями є рекрутування та формування політичної еліти з кращих представників суспільства, репрезентованих через громадські рухи. Діяльність громадських рухів стримує демократичні держави від надмірної централізації, сприяє тому, щоб держава поставала як оптимальна організація життєдіяльності суспільства. Громадські рухи в демократичному суспільстві допомагають владним структурам виконувати функції управління, вони привертають увагу широких мас населення до гострих суспільних проблем, пропонують способи їх вирішення, беруть участь у боротьбі за контроль над державною владою, при здійсненні якої намагаються опосередковано справляти на неї вплив з конкретних, окремих питань.

У перехідному суспільстві громадські рухи є сучасною школою підготовки демократичних лідерів, які оновлюють владу, сприяють підвищенню ефективності державного управління.

Відсутність механізму взаємодії та соціального партнерства між державною владою та громадськими рухами у сучасному суспільстві гальмує демократичні процеси, соціально-економічний розвиток.

Таким чином, проблема демократичного розвитку суспільства і становлення системи публічного управління полягає в тому, щоб сформувати громадськість як інституцію, що легітимує й контролює діяльність органів влади, забезпечити рівновагу між державою та громадянським суспільством. У цьому плані перспективним є виникнення нових громадських рухів як важливого чинника подальшої демократизації політики та утворення демократичного горизонту прийняття рішень професійними політиками [2, с. 201-202]. Для того щоб політичні процеси розвивалися в такому напрямі, державні інститути повинні цілеспрямовано, активно сприяти формуванню та розвитку громадянського суспільства, становленню суспільно-політичних організацій в Україні. Для цього державні інституції мають бути зацікавлені у вирішенні суспільних проблем, стимулювати розвиток громадських рухів, створити систему відносин, за допомогою якої буде забезпечено доступ до інформації, її пряма і зворотна передача.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Громадянське суспільство є механізмом соціальної взаємодії, що складається із системи органів місцевого самоврядування, різноманітних об'єднань і рухів. Розвиток громадських рухів сприяє підвищенню ролі громадянського суспільства, поступовому соціально-культурному піднесенню народу та кожної особистості, демократизації, розширенню прав і свобод людини, зміцненню гарантій її захищеності. Громадянські рухи мають бути активними учасниками прийняття політичних, управлінських рішень. У сучасній політичній науці та практиці як повноправний учасник та активний суб'єкт усіх процесів у державі визнається громадянське суспільство в його інституційному контексті - як сукупність громадських організацій, рухів, асоціацій тощо. Вони впливають на політичну

систему, суспільно-політичне життя в цілому. Їх діяльність є основою громадянського суспільства, системою вільних соціальних форм життєдіяльності людей, які функціонують нарівні з партійною формою соціально-політичного буття.

Отже, громадські рухи в демократичному суспільстві відіграють важливу роль у політичній системі країни, в суспільно-політичному житті в цілому. Вони є своєрідною сполучною ланкою між функціонуванням державних органів і відповідними діями населення країни, і саме в цьому полягає їх стабілізуюча роль у суспільстві. Подальше дослідження зазначеної проблеми дасть змогу визначити механізми взаємодії громадських рухів та державної влади, встановити напрями та перспективи їх розвитку для українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Громадські організації в Україні : стат. бюл. за 2008 рік. К. : Держ. ком. статистики України, 2009. - Режим доступу : http://civic.kmu.gov.ua/civic/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=114206
2. Гонюкова Л. В. Суспільно-політичні об'єднання: теорія і практика : навч.-метод. посіб. для вищ. навч. закл. / Л. В. Гонюкова, Б. М. Максимець. - К. : Генеза, 2009. - 240 с.
3. Дзюбко І. С. Політологія / І. Дзюбко, К. Левківський. - К. : Вища шк., 2002. - 372 с.
4. Закон України про об'єднання громадян / Відом. Верховної Ради України. - 1992. - № 34. - С. 504-512.
5. Конституція України. Закон України "Про державний Гімн України". - К. : Видавн. дім "Скіф", 2008. - 48 с.
6. Методичні рекомендації для самостійної роботи слухачів з теми "Політико-партійні процеси та становлення громадянського суспільства в Україні" / уклад. : В. А. Ребкало, Л. В. Гонюкова. - К. : Вид-во НАДУ, 2004. - 24 с.
7. Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна : конспект лекцій до навч. дисципліни / уклад. В. А. Ребкало, Л. В. Гонюкова. - К. : Вид-во НАДУ, 2004. - 88 с.

8. Політологія : навч. посіб. / уклад. М. Ф. Юрій. - К. : Дакор, КНТ, 2006. - 416 с.

9. Політологія : підручник / за заг. ред. В. Г. Кременя, М. І. Горлача. - Х. : Єдинорог, 2001. - 640 с.

10. Про додаткові заходи щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листоп. 2009 р. № 1302. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

11. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Указ Президента України від 31 лип. 2004 р. № 854. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

12. Про затвердження Порядку залучення громадян до формування та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 січ. 2010 р. № 10 // Офіц. вісн. України. 2009. - № 94. - С. 37-40.

13. Хуснутдінов О. Я. Про Концепцію державної політики / О. Я. Хуснутдінов // Зб. наук. пр. УАДУ. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. Вип. 1. - С. 374-380.

14. Ярош Б. О. Загальна теорія політики : навч. посіб. для студ. спец. "Політологія" вищ. навч. закл. / Б. О. Ярош, О. Б. Ярош. - Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. - 240 с.